'પેશન' અને 'પ્રોફેશન' વચ્ચેનો તફાવત જ ઉત્તર અને દક્ષિણ વચ્ચેની રાજકીય ખાઈનો જવાબ

રૂપેરી પડદાથી રાજકીય મંચ સુધીઃ દક્ષિણના સિતારાઓ કેમ ચમક્યા અને ઉત્તરના કેમ કરમાયા?

રાજકારણ એ રિયાલિટી શો નથી, પણ ગ્રાઉન્ડ રિયાલિટી છે. દક્ષિણના સુપરસ્ટાર્સ એટલા માટે સફળ થયા કારણ કે તેમણે કેમેરા સામેની એક્ટિંગને જનતાની સેવા સાથે જોડી દીધી હતી, ઉત્તરના કલાકારોએ રાજકારણને રિટાયરમેન્ટ પ્લાન તરીકે જોયું

વિકલ્પ

★ દીપક આશર

ભારતીય રાજકારણ અને સિનેમાનો સંબંધ દાયકાઓ જૂનો છે. જ્યારે કોઈ અભિનેતા પડદા પર લાખો દિલો જીતે છે, ત્યારે તેની રાજકીય મહત્વાકાંક્ષા જાગવી સ્વાભાવિક છે. પરંતુ, ભારતના રાજકીય નકશા પર એક વિચિત્ર પેટર્ન જોવા મળે છે. દક્ષિણ ભારતમાં સિનેમાના સુપરસ્ટાર્સ મુખ્યમંત્રીની ખુરશી સુધી પહોંચીને ઈતિહાસ રચે છે, જ્યારે ઉત્તર ભારતના સુપરસ્ટાર્સ રાજકારણમાં માત્ર 'સાઈડ રોલ' અથવા 'ગેસ્ટ એપિયરન્સ' સુધી મર્યાદિત રહી જાય છે. આ વિરોધાભાસ માત્ર લોકપ્રિયતાનો નથી, પણ સંસ્કૃતિ, સંગઠન અને સામાજિક ગણિતનો

છે. પહેલા વાત દક્ષિણ ભારતની, જ્યાં અભિનેતા ભગવાન અને રાજકારણી બંને છેઃ દક્ષિણ ભારતના રાજકારણમાં સિનેમા એક મજબૂત પાયો પૂરો પાડે છે. અહીં અભિનેતા અને જનતા વચ્ચેનો સંબંધ માત્ર મનોરંજન પૂરતો મર્યાદિત નથી.

એમ.જી. રામચંદ્રન (એમજીઆર) અને કરુણાનિધિ. તમિલનાડુમાં એમજીઆર એ સિનેમાની છબીનો ઉપયોગ ગરીબોના મસીહા તરીકે કર્યો અને ત્રણ દાયકા સુધી રાજકારણ પર પ્રભુત્વ જમાવ્યું હતું. આંધ્રપ્રદેશમાં કૃષ્ણ અને રામની ભૂમિકા ભજવનારા એન.ટી. રામ રાવ (એનટીઆર)એ તેલુગુ ગૌરવના મુદ્દે કોંગ્રેસના કિલ્લાને ધ્વસ્ત કરી નાખ્યો હતો. ગ્લેમર અને વહીવટી કુશળતાના સંગમ દ્વારા જયલલિતા દક્ષિણના રાજકારણમાં 'અમ્મા' તરીકેની અમીટ છાપ છોડી હતી.

ઉત્તર ભારતમાં સ્થિતિ તદ્દન અલગ છે. અહીં સુપરસ્ટાર્સ લોકપ્રિય તો છે, પણ તેમને ગંભીર રાજકારણી તરીકે સ્વીકારવામાં જનતા ખચકાટ અનુભવે છે. જેમ કે, અમિતાભ બચ્ચન. ૧૯૮૪માં અલ્હાબાદથી જંગી મતોથી જીત્યા હોવા છતાં, ત્રણ વર્ષમાં જ તેમણે રાજકારણને 'ગંદી નાલી' કહીને વિદાય લઈ લીધી હતી. ગોવિંદા અને સંજય દત્તની કંઈક આવી જ હાલત થઈ હતી. આ કલાકારો સંસદ સુધી પહોંચ્યા ખરા, પણ રાજકીય નીતિ નિર્ધારણમાં તેમનો પ્રભાવ શૂન્ય જેવો રહ્યો હતો. હિન્દી સિનેમાના પહેલા સુપરસ્ટાર રાજેશ ખન્ના પણ રાજકારણમાં પોતાની ફિલ્મી સફળતાનું પુનરાવર્તન કરી શક્યા નહીં. દક્ષિણના સુપરસ્ટાર્સ પોતાની ભાષા અને સંસ્કૃતિના રક્ષક તરીકે ઉભરી આવે છે. એનટીઆર એ 'તેલુગુ આત્મા ગૌરવમ'નો નારો આપ્યો હતો. જ્યારે ઉત્તર ભારતમાં હિન્દી ભાષા વ્યાપક હોવાથી કોઈ એક અભિનેતા પોતાની જાતને પ્રાદેશિક અસ્મિતાના પ્રતીક તરીકે રજૂ કરી શકતો નથી. દક્ષિણમાં રજનીકાંત, વિજય કે કમલ હાસન જેવા સ્ટાર્સના લાખો ફેન ક્લબ્સ છે, જે પાયાના સ્તરે એક રાજકીય કેડરની જેમ કામ કરે છે. ઉત્તરમાં ફેન ક્લબ્સ માત્ર ફિલ્મોના પ્રમોશન પૂરતા મર્યાદિત છે, તેમની પાસે રાજકીય શિસ્ત કે સંગઠનનું માળખું હોતું નથી.

એમજીઆર અને એનટીઆરએ પડદા પર હંમેશા એવા પાત્રો ભજવ્યા જે સિસ્ટમ સામે લડે છે અથવા ભગવાન સમાન છે. ઉત્તર ભારતના કલાકારો રોમેન્ટિક કે એક્શન હીરો રહ્યા, પરંતુ સામાજિક ક્રાંતિના પ્રતીક બની શક્યા નહીં. ઉત્તર ભારતના રાજકારણમાં જ્ઞાતિવાદ અને ધર્મનું વર્ચસ્વ એટલું મજબૂત છે કે કોઈ પણ સુપરસ્ટારની લોકપ્રિયતા આ દીવાલોને તોડવામાં નિષ્ફળ જાય છે. યુપી-બિહાર જેવા રાજ્યોમાં મતદાર પોતાના પ્રિય અભિનેતાની ફિલ્મ જોવા જશે, પણ મત તો પોતાની જ્ઞાતિના નેતાને જ આપશે. દક્ષિણમાં સિનેમા પોતે જ એક અલગ 'જ્ઞાતિ' અથવા ઓળખ બની જાય છે. તાજેતરમાં યોજાયેલી ચૂંટણીઓ તરફ નજર કરીએ તો, દક્ષિણમાં પણ હવે બદલાવ આવી રહ્યો છે. વર્ષો સુધી અટકળો પછી રજનીકાંતે સ્વાસ્થ્યના કારણે પીછેહઠ કરી, જે દર્શાવે છે કે હવે માત્ર લોકપ્રિયતા પૂરતી નથી. થલપથિ વિજયની નવી પાર્ટી 'તમિઝગા વેટ્ટી કઝગમ' (ટીવીકે) દ્વારા તેઓ યુવા મતો ખેંચવા મથામણ કરી રહ્યા છે. આવી રીતે જ આંધ્રપ્રદેશમાં પવન કલ્યાણની સફળતા દર્શાવે છે કે જો સ્ટાર પાવરને યોગ્ય ગઠબંધન મળે, તો સફળતા નિશ્ચિત છે.

દક્ષિણ ભારત, ખાસ કરીને તમિલનાડુમાં રાજકારણ હંમેશા સામાજિક સુધારણા અને 'આત્મ-સન્માન આંદોલન' સાથે જોડાયેલું રહ્યું છે. દક્ષિણના ઘણા મોટા નેતાઓ (જેમ કે કરુણાનિધિ) ફિલ્મોમાં માત્ર અભિનેતા જ નહીં, પણ પાવરફુલ લેખકો પણ હતા. તેઓ તેમની કલમ દ્વારા જ્ઞાતિવાદ વિરુદ્ધ અને પછાત વર્ગોના ઉત્થાનની વાતો પડદા પર લાવતા હતા. જ્યારે આ કલાકારો રાજકારણમાં પ્રવેશ્યા, ત્યારે તેમની પાસે પહેલેથી જ એક મજબૂત સામાજિક એજન્ડા હતો. તેનાથી ઉલટું, ઉત્તર ભારતના સિતારાઓ રાજકારણમાં પ્રવેશતી વખતે કોઈ ચોક્કસ વિચારધારા ધરાવતા નથી, જેને કારણે જનતા તેમને ગંભીરતાથી લેતી નથી.

દક્ષિણ ભારતના સુપરસ્ટાર્સના ફેન ક્લબ્સ માત્ર પોસ્ટર લગાવવા પૂરતા મર્યાદિત નથી. રજનીકાંત કે વિજયના ફેન ક્લબ્સ વર્ષોથી રક્તદાન શિબિર, પૂર રાહત અને ગરીબોને અનાજ વિતરણ જેવા કાર્યો કરે છે. આને કારણે જ્યારે આ સ્ટાર્સ રાજકીય પક્ષની જાહેરાત કરે છે, ત્યારે તેમની પાસે પહેલેથી જ એક સક્રિય અને વફાદાર 'ગ્રાઉન્ડ ફોર્સ' તૈયાર હોય છે. ઉત્તર ભારતમાં સલમાન ખાન કે શાહરૂખ ખાનની લોકપ્રિયતા પ્રચંડ છે, પણ તેમના પ્રશંસકો રાજકીય કાર્યકરોમાં પરિવર્તિત થવાની ક્ષમતા ધરાવતા નથી. ત્યાં ફેન ક્લબ્સ વ્યવસ્થિત સંગઠન તરીકે કામ કરતા નથી.

દક્ષિણના સ્ટાર્સ તેમની ફિલ્મોના વિષયો પણ રાજકીય ટાઈમિંગ મુજબ પસંદ કરે છે. થલાપથી વિજય અને પવન કલ્યાણની તાજેતરની ફિલ્મોમાં ખેડૂતોની આત્મહત્યા, ભ્રષ્ટાચાર અને કોર્પોરેટ જગતની લાલચ જેવા મુદ્દાઓ વણાયેલા હોય છે. આ ફિલ્મો માત્ર મનોરંજન નથી, પણ તેમના આવનારા રાજકીય મેનિફેસ્ટોની પૂર્વતૈયારી હોય છે. ઉત્તરમાં ફિલ્મો મોટાભાગે પશ્ચિમી સંસ્કૃતિ અથવા પારિવારિક ડ્રામા પર આધારિત હોય છે, જે ગરીબ અને મધ્યમ વર્ગના રાજકીય પ્રશ્નોને સ્પર્શતી નથી.

આજે જ્યારે 'પુષ્પા', 'આરઆરઆર' અને 'કેજીએફ' જેવી ફિલ્મો દ્વારા દક્ષિણના સ્ટાર્સ ઉત્તર ભારતમાં પણ લોકપ્રિય થઈ રહ્યા છે, ત્યારે શું તેઓ ઉત્તરના રાજકારણમાં પ્રભાવ પાડી શકશે? નિષ્ણાતો માને છે કે ભાષા અને પ્રાદેશિક મુદ્દાઓ હજુ પણ મોટા અવરોધ છે. દક્ષિણનો સ્ટાર ઉત્તરમાં ફિલ્મ હિટ કરાવી શકે છે, પણ મત મેળવવા માટે તેણે સ્થાનિક સંવેદનાઓ અને જ્ઞાતિના સમીકરણો સમજવા પડશે.

છેલ્લે, દક્ષિણ અને ઉત્તર વચ્ચેનો આ 'પોલિટિકલ ગેપ' એ સાબિત કરે છે કે રાજકારણ એ ૨૪ કલાકનું કામ છે, માત્ર ૫ વર્ષમાં એકવાર દેખાવાનું કામ નથી. દક્ષિણના સ્ટાર્સે સાબિત કર્યું છે કે જો તમે ફિલ્મી પડદા પર જે વચનો આપો છો, તે માટે જમીન પર લડવાની તૈયારી રાખો, તો જ જનતા તમને 'નેતા' તરીકે સ્વીકારે છે. ઉત્તર ભારતના કલાકારો માટે આ એક મોટો બોધપાઠ છે કે માત્ર 'સ્ટાર પાવર' તમને ચૂંટણી જીતાડી શકે છે, પણ 'પીપલ પાવર' જ તમને સત્તા પર ટકાવી રાખે છે.

બોલિવૂડના વર્તમાન સુપરસ્ટાર્સ (ખાન ત્રિપુટી કે અક્ષય કુમાર) રાજકારણથી અંતર રાખવામાં જ ભલાઈ માને છે. સોશિયલ મીડિયાના જમાનામાં સ્ટાર્સની ભૂલો તરત જ પકડાઈ જાય છે, જેના કારણે તેમની 'ભગવાન' જેવી છબી ખરડાઈ રહી છે. ભવિષ્યમાં ઉત્તર ભારતના રાજકારણમાં કલાકારો માત્ર પ્રચારક તરીકે જ સફળ રહેશે તેવું જણાય છે.

રાજકારણ એ રિયાલિટી શો નથી, પણ ગ્રાઉન્ડ રિયાલિટી છે. દક્ષિણના સુપરસ્ટાર્સ એટલા માટે સફળ થયા કારણ કે તેમણે કેમેરા સામેની એક્ટિંગને જનતાની સેવા સાથે જોડી દીધી હતી. ઉત્તરના કલાકારોએ રાજકારણને રિટાયરમેન્ટ પ્લાન તરીકે જોયું, જ્યારે દક્ષિણના કલાકારોએ તેને જીવનનું મિશન બનાવ્યું. આ 'પેશન' અને 'પ્રોફેશન' વચ્ચેનો તફાવત જ ઉત્તર અને દક્ષિણ વચ્ચેની રાજકીય ખાઈને સ્પષ્ટ કરે છે.